

УДК 336.7 : 339.7 (045)

*Н. М. Богацька,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних відносин,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету, м. Вінниця*

РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНОГО РИНКУ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ

*N. M. Bogatska,
PhD of economic sciences, Associate Professor of Economics and International Relation
Department, Vinnytsia Trade and Economy Institute of Kyiv National Trade and Economy
University, Vinnytsia*

REGULATION OF THE EXCHANGE MARKET BY THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

У статті досліджено особливості функціонування валютного ринку України та проаналізовано його динаміку з урахуванням впливу зовнішнього середовища. Виявлено недоліки його функціонування в Україні. Досліджено основні причини впливу, їх наслідки на динаміку та розвиток даного ринку. Розглянуті основні тенденції національного валютного ринку України. Визначено комплекс необхідних заходів для забезпечення стабільності та розвитку валютного ринку України. Теоретичні та методологічні основи роботи - вітчизняні та іноземні вчені з питань забезпечення валютного ринку. У ході дослідження використовувався набір таких методів: монографічний - вивчення особливостей валютного ринку України як важливого компонента національної економіки; системно-структурний підхід - вивчення тенденційних змін валютного ринку України; статистичний та економічний аналіз - оцінити рівень та динаміку валютного ринку; і узагальнення абстракції - робити висновки та окреслити перспективні дослідження. Практична цінність результатів дослідження полягає в тому, що аналіз стану і тенденцій валютного ринку України можуть бути використані при формуванні політики Національного банку України.

In the article the features of functioning of currency market of Ukraine are investigational and his dynamics is analyzed taking into account influence of environment. The lacks of his functioning are educed in Ukraine. The basic causes of the impact and implications on the dynamics and development of the market. Considered basic national currency market of Ukraine tendencies. The complex necessary measures to ensure the stability and development of the foreign exchange market of Ukraine. Theoretical and methodological basis of the work are domestic and foreign scholars on ensuring the foreign exchange market. During the research used a set of the following methods: monographic – the study of characteristics of the foreign exchange market of Ukraine as an important component of the national economy; system-structural approach – the study of tendentious changes of the foreign exchange market of Ukraine; statistical and economic analysis – to assess the level and dynamics of the currency market; and generalization of abstraction – to draw conclusions and outline promising research.

Practical value of the study results is that the analysis of the status and trends of the currency market of Ukraine may be used in the formation of the National Bank of Ukraine.

Ключові слова: валютний ринок, валютні операції, світові гроші, валютний контроль, валютна політика, валютне регулювання, національний банк.

Key words: currency market, currency operations, world money, currency control, currency politics, currency adjusting, national bank.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. У сучасних умовах Україна переживає мінливість курсу української валюти, що веде до зменшення обсягу інвестицій та експорту, соціально-економічної деградації. Режим функціонування всіх видів валюти в країні є потужним фактором її подальшого економічного розвитку. Коливання обмінних курсів у кризовій ситуації має багатосторонній та могутній вплив як на національні економіки, так і на світову економіку, тому проблема стабілізації обмінного курсу валют набуває великого значення та є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням валютного ринку та механізмів його регулювання присвячені праці таких вчених як А. Баронін, Я. Белінська, О. Береславська, С. Кулицький, Е. Найман, А. Сомик та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення особливостей сучасного стану валютного ринку України, визначення останніх тенденцій на ньому, а також розробка пропозицій щодо стабілізації механізму функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Валютний курс – вагомий інструмент державної політики. Регулювання валютного курсу має сприяти нарощуванню виробництва та зростанню чистого експорту, що є визначальним фактором економічного розвитку України.

Формування світової системи господарства, інтернаціоналізація та глобалізація господарських зв'язків призвели до розвитку міжнародних валютних відносин, які наділені ознаками хаотичності, що визначають прагнення окремих економічних суб'єктів з урахуванням різноманітності їх інтересів та мотивації. У цьому сенсі саме валютний ринок виступає об'єктивним організатором валютних відносин, який сегментує та впорядковує прагнення різноманітних економічних агентів. Останні події у світі демонструють важливість впливу валютного ринку на економіку.

Валютний ринок України, як і валютні ринки більшості країн світу, значною мірою відображає стан економіки країни. Його коротка (за світовими мірками) історія представлена кількома періодами, коли застосовувалися різні підходи до його регулювання. Формування валютного ринку в Україні безпосередньо пов'язане з процесами розбудови української держави та реформуванням її економіки [1].

Учасниками валютного ринку є різні групи економічних суб'єктів, кожна з яких прагне здобути максимальний прибуток. Характерним для сучасного валютного ринку є наявність широкого кола регулюючих інституцій, до яких належать: відповідні державні органи; система міжнародних фінансових організацій, угруповань і угод, діючих на міждержавній основі, а також система страхування від валютного ризику. Хоча в сучасних умовах роль держави у валютному регулюванні зростає, державне регулювання не повинно замінювати ринкові регулятори, а має лише доповнювати та коригувати відповідним чином їх дію. Тому валютний ринок України відрізняється високим рівнем урегульованості всіх найважливіших сегментів.

Використання валютних обмежень як форми валютного регулювання в Україні було і залишається найбільш широким. У різні періоди часу вони застосовувалися як за поточними, так і за фінансовими операціями платіжного балансу в залежності від тенденцій, які переважали в економіці країни. В основному, валютні обмеження використовувалися в Україні за для недопущення відпливу капіталів, та з метою регулювання попиту і пропозиції на внутрішньому валютному ринку.

Застосування валютних обмежень є досить оперативним інструментом валютного регулювання. Вони можуть досить швидко встановлюватися та зніматися в залежності від ситуації на внутрішньому валютному ринку країни. Значна дестабілізація валютного ринку України, яка сталася внаслідок дії фінансової кризи, різке скорочення пропозиції іноземної валюти призвело до встановлення валютних обмежень антикризової направленості. Для стримування та мінімізації негативного впливу фінансової кризи на економічний розвиток країни, Національним банком України було запроваджено низку заходів у сфері валютно-курсової політики. Зокрема, в умовах стрімкого зростання попиту на іноземну валюту, регулятор застосував адміністративні обмеження на операції з нею. Які сприяли зниженню спекулятивного тиску на гривню та протидіяли посиленню девальваційного тренду.

На сьогоднішній день основними резервними валютами для Національного банку є долари США, євро, СПЗ, швейцарські франки, англійські фунти стерлінгів, японські єни. Обсяги купівлі та продажу іноземної валюти протягом останніх років можна прослідкувати на рис. 1.

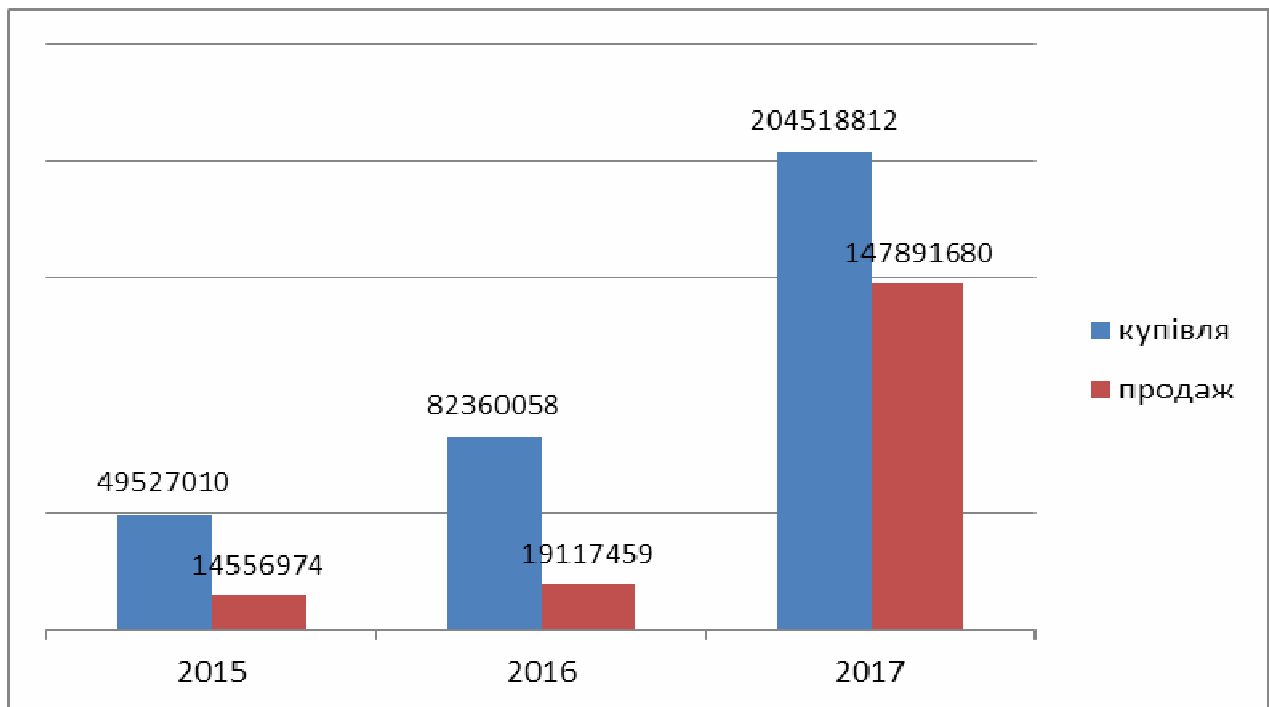

Рис. 1. Обсяги купівлі-продажу готівкової іноземної валюти в Україні, тис. грн. [4]

Дестабілізація валютного ринку України, що відбулась з початку 2014 року внаслідок сукупності політичних та соціально-економічних чинників, зумовила необхідність розробки та реалізації НБУ низки заходів, спрямованих на його врівноваження. 2015 р. почався з негативних очікувань показників на валютному ринку, що були обґрунтовані подальшим зменшенням обсягів надходження іноземної валюти з приводу інвестицій, кредитів та виручки з експорту. Офіційний та ринковий курси гривні помітно знецінювалися відносно долара США. Водночас Національний банк продовжував проводити валютні інтервенції з урахуванням підтримки платежів «Нафтогаз України» за імпортований газ [2].

Така динаміка обмінного курсу української національної валюти обумовлена дією фундаментальних чинників розвитку українського валютного ринку. Зокрема, з кінця лютого і протягом усього минулого року зростали офіційні резервні активи України. Якщо на кінець лютого 2015 р. їх обсяг становив 5,625 млрд дол. США, то на кінець грудня 2015 р. – уже 13,3 млрд дол. Цієї суми було достатньо для фінансування імпорту товарів і послуг в Україну протягом 3–3,5 місяців, залежно від того враховуються обсяги, так званої, неформальної торгівлі чи ні. І хоча в нинішньому полегшенні фінансування імпорту товарів і послуг в Україну вагому роль відіграло зменшення обсягів української зовнішньої торгівлі в 2015р., у будь-якому випадку, згадуваний вище мінімальний норматив фінансування необхідних обсягів імпорту товарів і послуг в Україну нині виконується.

На валютному ринку в січні 2016 р. було продано безготівкової іноземної валюти на суму, еквівалентну 3998,5 млн дол. США, а куплено на 3934,9 млн дол., що відповідно на 37,7 % і 42,1 % менше, ніж у грудні 2015 р. Щомісячні обсяги продажу іноземної валюти на українському міжбанківському ринку у 2015 р. коливались у межах 4,74–6,56 млрд дол. США, а щомісячні обсяги купівлі іноземної валюти – у межах 4,68–7,34 млрд дол. США. Тобто обсяги купівлі-продажу іноземної валюти на ринку у 2016 р. були значно меншими, ніж аналогічні показники попереднього року [3].

Аналізуючи обсяги купівлі-продажу готівкової іноземної валюти в Україні в 2017 році можемо відмітити стійку тенденцію переваги обсягів купівлі іноземної валюти (2045млрд.грн.) над обсягами її продажу (147,9 млрд.грн). Крім того, спостерігається різке зростання обсягів купівлі-продажу готівкової іноземної валюти в Україні в 2017 році відносно 2016 та 2015 років.

Валютний ринок України перебуває під впливом не лише стабілізаційних процесів, що спостерігаються на ньому упродовж 2016-2017 рр. і поточного року, але також і зовнішніх ризиків та невизначеностей. Обсяги операцій з іноземною валютою залишаються низькими, в її надходженнях від нерезидентів зменшилася складова інвестицій та зовнішніх позик, а в експортних надходженнях переважає виручка від експорту продукції, виробництво якої не потребує високих технологій – головним чином, аграрного та металургійного характеру.

Ураховуючи нестійкість та повільне поліпшення зовнішньої кон'юнктури, стабілізація валютного ринку вимагає її подальшої підтримки як з боку Уряду України, так і Національного банку. Реалізація цього завдання потребує застосування комплексу заходів задля уникнення неконтрольованих валютно-курсних ризиків, які заважають або навіть загрожують виконанню Національним банком його основної функції щодо забезпечення стабільності національної грошової одиниці та макрофінансової стабільності[5].

Для визначення ефективності господарювання важливим є прийняття правильних стратегічних напрямків. Вони повинні визначатися кінцевою метою діяльності, яку окреслило перед собою підприємство. Основне місце приділяється отриманому прибутку від господарської діяльності, забезпеченню його зростання на майбутнє. Це прагнення є рушійною силою ринкової економіки [6].

Результати аналізу стану й прогнозу розвитку валютного ринку України вказують на необхідність проведення докорінних змін, впровадження цілого комплексу законодавчих, нормативно-правових і інших заходів з метою вирішення актуальних проблем розвитку валютного ринку, процесів інвестування економіки країни й забезпечення інтеграції в систему світового фінансового ринку.

Дестабілізація валютного ринку України, що відбулась з початку 2014 року внаслідок сукупності політичних та соціально-економічних чинників, зумовила необхідність розробки та реалізації НБУ низки заходів, спрямованих на його врівноваження. Отже, основними напрямками стабілізації механізму функціонування валютного ринку України можна вважати такі:

По-перше, оптимізувати процедуру валютних інтервенцій НБУ - розклад, параметри інтервенцій. Це дозволило б підвищити прозорість і передбачуваність операцій НБУ на валютному ринку, адже в цій ситуації НБУ доречним було б відмовитися від дискримінаційного підходу і забезпечити всім банкам рівний доступ до своїх інтервенцій.

По-друге, важливе значення має комунікативна політика, погіршення якої пов'язане з непередбачуваними, негативними коментарями на адресу банків з приводу того, що вони проводять спекулятивну політику на валютному ринку і не дотримуються вимог НБУ щодо кредитування.

По-третє, НБУ потрібно посилити резервні вимоги до банків з метою зниження надмірної ліквідності банківської системи.

Поліпшення функціонування валютного ринку України можливо досягти шляхом:

- зменшення рівня доларизації української економіки через підвищення привабливості гривневих активів;
- удосконалення правил роботи учасників ринку та дотримання чітких принципів і процедур;
- вдосконалення структури внутрішнього ринку з урахуванням міжнародної практики та запровадження нових видів міжнародних розрахунків;
- забезпечення стабільності нормативної бази НБУ;
- посилення роботи з моніторингу валютних ризиків, удосконалення механізмів контролю та протидії спекуляціям, застосування процедур для упередження валютних ризиків та недопущення формування інших дисбалансів, пов'язаних із здійсненням операцій капітального характеру в іноземній валюті;
- стимулювання експорту та забезпечення рівноваги платіжного балансу;
- оптимізація механізмів взаємозв'язку між попитом на національну та іноземну валюту, яка має передбачати спрямування гривневих потоків насамперед у реальний сектор економіки, вагомими важелями чого мають бути інструменти фінансової політики.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Аналіз сучасного стану валютного ринку України за 2015 – 2017 роки дозволяє зробити наступні висновки:

По-перше, найбільше на розвиток внутрішнього валютного ринку вплинули: обсяги торгівлі іноземною валютою, рух капіталів, курс національної грошової одиниці, а також стан зовнішньої торгівлі України.

По-друге, девальвації та валютні інтервенції, що здійснювались, як правило, після значного погіршення ситуації на внутрішньому валютному ринку, з метою недопущення різких курсових коливань. Суттєвого впливу на стан зовнішньої торгівлі або рух капіталів ці заходи не мали, отже, ефективність їх застосування була невисокою.

По-третє, проведення державою активної дисконтної політики в галузі валютного регулювання було неможливим. Значною мірою це пов'язано з тим, що суттєву перешкоду на шляху іноземних капіталів в Україну складала нестабільність національної економіки. Разом з тим, першочергового вирішення вимагали внутрішньогосподарські проблеми з питання розвитку національного виробництва, виходу економіки з кризової ситуації, припинення економічного спаду тощо.

Результати аналізу стану й прогнозу розвитку валютного ринку України вказують на необхідність проведення подальшого дослідження, впровадження цілого комплексу законодавчих, нормативно-правових і інших заходів з метою вирішення актуальних проблем розвитку валютного ринку, процесів інвестування економіки країни й забезпечення інтеграції в систему світового фінансового ринку.

Література.

1. Валютний ризик. Поняття валютного ризику та його види [Електронний ресурс] // Навчальні матеріали онлайн. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1754090659748/finansii/valyutniy_rizik. – Назва з екрану.

2. Кулицький С. Обмінний курс гривні в січні 2017 року та оцінка його динаміки на найближчу перспективу [Електронний ресурс] / С. Кулицький // Центр досліджень соціальних комунікацій. – Режим доступу : http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2664:novij-rik-novij-kurs&catid=8&Itemid=350. – Назва з екрану.

3. Про Основні засади грошово-кредитної політики на 2016-2020 роки. Постанова Правління Національного банку України від 18.08.2015 №541. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0541500-15>. – Назва з екрану.

4. Статистичні матеріали Національного банку України [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу : <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>. – Назва з екрану.

5. Богацька Н. М., Дуржинська А. Ю. Критерії ефективності діяльності підприємства //Вінницький торговельно-економічний інститут. – 2010. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/1_KAND_2010/Economics/10_54764.doc.htm

6. Богацька Н.М. Аналіз залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України [Електронний ресурс] / Н.М. Богацька // Економіка і суспільство – 2017. - №10. – Режим доступу до журн.: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/6.pdf

References.

1. The educational online materials, “Currency risk. The concept of currency risk and its types”, available at: http://pidruchniki.com/1754090659748/finansiv/valyutniy_rizik (Accessed 28 February 2018)

2. Kulitsky, S. (2017), “The exchange rate of hryvnia in January 2017 and assessment of its dynamics in the near future”, available at: http://www.nbuv.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2664:novij-rik-novij-kurs&catid=8&Itemid=350 (Accessed 28 February 2018)

3. The National Bank of Ukraine (2015), “On the Basic Principles of Monetary Policy for 2016-2020”, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0541500-15> (Accessed 28 February 2018)

4. The National Bank of Ukraine (2018), “Statistical materials of the National Bank of Ukraine”, available at: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index> (Accessed 20 February 2018)

5. Bogatska N.M. and Durzyinska A. Y. (2010), “Criteria for the effectiveness of the enterprise”, *Vinnyts'kyj torhovel'no-ekonomichnyj instytut*, [Online], available at: http://www.rusnauka.com/1_KAND_2010/Economics/10_54764.doc.htm (Accessed 28 February 2018)

6. Bogatska N.M. (2017), “Analysis of attraction of direct foreign investments into the economy of Ukraine”, *Ekonomika i suspil'stvo*, [Online], no. 10, available at: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/6.pdf (Accessed 27 February 2018)

Стаття надійшла до редакції 01.03.2018 р.